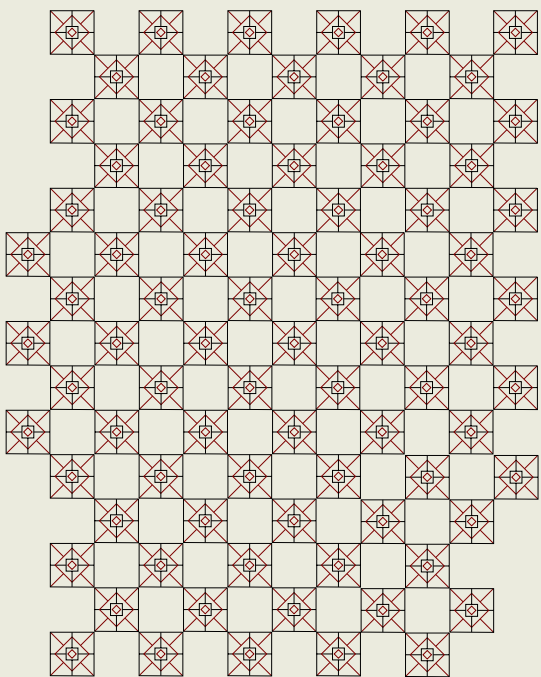
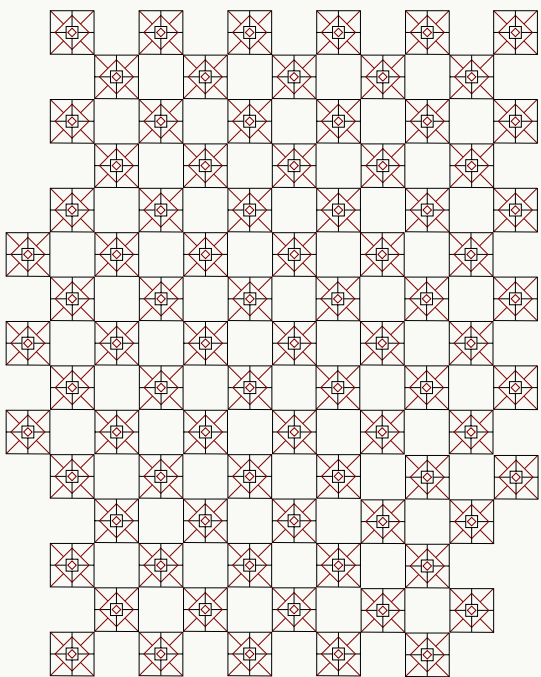

Retro **SPEKTIVE**

*Znanstvena revija za
zgodovino pisje in
sorodna področja*

VIII/1

Retro **SPEKTIVE**

*Znanstvena revija za
zgodovinske in
sorodna področja*

Glasilo Združenja za promocijo kulturne dediščine,
raziskav in novih tehnologij – Retrospektive

Mednarodni uredniški odbor: dr. Peter Mikša (SI) (odgovorni urednik),
dr. Kornelija Ajlec (SI) (glavna urednica),
dr. Maja Vehar (SI) (tehnična urednica),
Žiga Smolič (SI) (tehnični urednik),
dr. Bojan Balkovec (SI),
dr. Matija Zorn (SI),
dr. Petra Testen (SI),
dr. Božo Repe (SI),
dr. Yoshitome Kota (JP),
dr. Sanja Petrović Todosijević (SRB),
dr. Slobodan Marković (SRB),
dr. Ivan Laković (MNE).

Strokovna sodelavka: mag. Ana Marija Lamut (SI)

Za znanstveno vsebino tekstov in točnost podatkov odgovarjajo avtorji. Prav tako morajo poskrbeti za avtorske pravice za objavljeno slikovno in drugo gradivo, v kolikor je to potrebno. Ponatis člankov in slik je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira. Redakcija tega zvezka je bila zaključena 15. junija 2025.

Prevodi: FuroCat d. o. o.
Lektura: Aleksandra Repe
Naslovnica: Tjaša Krivec
Oblikovanje in oprema: Jure Stušek
Prelom in tisk: PODOBA d.o.o.,
Celjska cesta 7, SI-3250 Rogaška Slatina
Naklada: 100 izvodov
Cena izvoda: 20 €
Letna naročnina: 30 €

Izdaja: Združenje za promocijo kulturne dediščine,
raziskav in novih tehnologij – Retrospektive
Slovenska cesta 9b, SI-1000 Ljubljana, Slovenija
info@retrospektive-journal.org
www.retrospektive-journal.org

ISSN: 2630-3426 (tiskana izdaja)
2670-4013 (spletna izdaja)

*Izdajo znanstvene revije Retrospektive sofinancira
Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost
Republike Slovenije (ARIS).*

Javna agencija za znanstvenoraziskovalno
in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije

Kazalo vsebine

<i>Razprave</i>	7
Upor proti dolgčasu: Slovenski punk 1977-1987	9
<i>Pino Hiti Ožinger</i>	
Triglav v letu 1895: postavitev stolpa, rojstvo simbola	37
<i>Peter Mikša</i>	
Duhovna oskrba bolnikov	65
<i>Bor Zavrl</i>	
Humanitarna pomoč Slovenije po potresu v Skopju leta 1963	93
<i>Maruša Steiner</i>	

Izgon duhovnikov iz kranjske in radovljiške dekanije leta 1941	141
--	-----

Polona Meglič

Slovenska partizanska vojska in italijanski izstop iz vojne	167
---	-----

Damijan Guštin

<i>Dodatno</i>	<i>195</i>
----------------	------------

Kočevski zbor, osvobodilna fronta slovenskega naroda in Bogdan Osolnik, diplomat, humanist in zagovornik prava	197
--	-----

Vladimir Osolnik

<i>Kontakti avtorjev</i>	<i>206</i>
--------------------------	------------

Retro **SPEKTIVE**

Razprave

7

Izgon duhovnikov iz kranjske in radovljiške dekanije leta 1941

The Expulsion of Priests from the Kranj and Radovljica Deaneries in 1941

Polona Meglič

<https://doi.org/10.64651/8-1-5>

141

IZVLEČEK

Leta 1941 je vihra 2. svetovne vojne dosegla Kraljevino Jugoslavijo. Območje dekanij Kranj in Radovljica je prišlo pod oblast nacistične Nemčije, ki je nemudoma začela procese za zagotovitev svojega trajnega obstoja na tem ozemlju. Duhovnike, kot nosilce nacionalne identitete skozi zgodovino, so skupaj z narodno zavednimi učitelji, obrtniki, zdravniki in drugo inteligenco izgnali na Hrvaško in v Srbijo. V članku je predstavljena usoda duhovniki Kranjske in Radovljiške dekanije leta 1941.

Ključne besede

2. svetovna vojna, izgon duhovnikov, nacizem, 1941

ABSTRACT

In 1941, the Second World War reached the Kingdom of Yugoslavia. The territory of the deaneries of Kranj and Radovljica fell under the control of Nazi Germany, which promptly initiated measures aimed at securing its long-term presence in the region. Clergy, traditionally regarded as bearers of national identity throughout Slovenian history, were, together with nationally conscious teachers, craftsmen, physicians, and other members of the intelligentsia, forcibly deported to Croatia and Serbia. The article discusses the fate of the clergy from the Kranj and Radovljica deaneries in the year 1941.

Keywords

World War II., expulsion of priests, Nazism, 1941

UVOD

Dekaniji Radovljica in Kranj sta leta 1941 obsegali 49 župnij, v katerih je delovalo 97 duhovnikov ljubljanske škofije¹. Začetek vojne ni bil presenečenje. Pred velikonočnimi prazniki leta 1941 je ljubljanski škof naročil, da morajo po župnijah obhajati devetdnevnicu za mir. *»Ždi se, da nas vojska kot ognjen pas vedno bolj in vedno bliže obdaja. V bodoče bomo morali še več moliti, da nas usmiljeni Bog obvaruje vojske, ki bi uničevala naše domove, ubijala naša življenja in nam odvzela svobodo, ki je tako velik dar božji.«*² Po puču v Beogradu ni bilo več dvoma, da bo prišlo do vojne. Krajnski dekan Matija Škrbec je v *Kroniki župnije Kranj* zapisal: *»Takoj drugi dan, ko sem izvedel za puč v Beogradu, sem rekel gospodom: "Sedaj je konec, sedaj imamo pred seboj vojno in pripravimo se na vse." Meni – župniku je bilo takoj jasno, da nas zasedejo Nemci.«*³ Dogajanje v Beogradu pa je označil za samomor Jugoslavije. 6. aprila 1941 sta Nemčija in Italija res napadli Kraljevino Jugoslavijo. *»Na cvetno nedeljo, 6. aprila 1941, so se začele sovražnosti med Jugoslavijo in Nemčijo. Po Dupljah, po hišah in tudi v župnišču je bilo polno jugoslovanskih vojakov, mitraljezi. Precej ob 8ih zjutraj sta Gorenjsko preleteli dve sovražni letali, ki sta šli proti Ljubljani bombardirat radio postajo.«*⁴ Jugoslovanska vojska se je predala 17. aprila 1941.

ZAČETEK VOJNE V KRALJEVINI JUGOSLAVIJI TER ODZIV DUHOVNIKOV V KRANJSKI IN RADOVLJIŠKI DEKANII

Rateški župnik Kristjan Cuderman je ob začetku vojne pisal dnevnik, ki ga hrani Nadškofijski arhiv v Ljubljani. 1. aprila je vanj zapisal, da mu ni prijetno, da mora uradno nastopati proti Nemcem, ki jih sam resnično ni

1 V številu 97 so zajeti župniki, kaplani, kateheti ter upokojeni duhovniki.

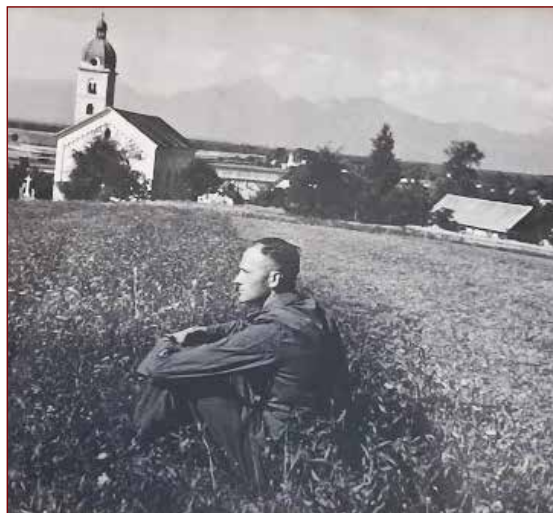
2 »Devetdnevnicu za mir.« V: Kranjski zvon: župnijski list za Kranj in okolico, april 1941, 10.

3 ŽA Kranj, Župnijska in dekanijska korespondenca 1940/1941, l. 32, *Kronika*.

4 NŠAL, ŽA Duplje, *Kronika župnije Duplje*, l. 1941.

sovražil, ampak jih je občudoval.⁵ V svojem dnevniku opisuje pot v Litijo in nazaj, opisuje mesta, ki so se zapirala, ter jugoslovansko vojsko, ki je zasedla vsa strateško pomembna mesta.⁶ 6. aprila se je pri Cudermanu zgledil župan, ki mu je dejal: »Zdaj smo sami. Graničarji so odšli. Predstavil se bom novim oblastem in jim vse izročil.«⁷ Nad nesposobnostjo in bojazljivostjo jugoslovanske vojske se je pritoževal tudi dekan Škerbec, v *Kroniki* je pisal o oficirjih, ki naj bi puščali svoje moštvo brez vodstva ter o nepotrebnem razstreljevanju mostov.⁸ Piše o slovenskih vojaki, ki naj bi odvrgli orožje ter zapustili vojaške vrste po spodbudi srbskih poveljnikov, ampak jih je, ko so obrnili hrbet, zadela krogla v hrbet. »Tako so ubili brata moje služkinje, ko je šel domov že v civilni obleki.«⁹ Nezadovoljstvo nad Srbi je tako še

naraščalo, Cuderman v dnevnik ob padcu Beograda zapiše: »Samo po sebi me ta vest ne boli. Nisem ga [Beograda] nikdar ljubil.«¹⁰ Kraljevina Jugoslavija je bila napadena teden pred veliko nočjo. Mnogi duhovniki so zato, iz strahu pred najhujšim, okrnili ali celo odpovedali obrede velikega tedna.¹¹

Nemški vojak pred cerkvijo v Smledniku

5 NŠAL 526, *Dnevnik 1941*, 1. april 1941.

6 Prav tam, 4. april 1941.

7 Prav tam, 6. april 1941.

8 »Ni bilo nobene potrebe uničevati narodnega premoženja iz vojaških ozirnov! Še tri dni po umiku jugoslovanske vojske, ni bilo ne Italijanov ne Nemcev čez mejo in vendar so nam razstrelili vse mostove ... popolnoma brez potrebe!« ŽA Kranj, Župnijska in dekanjska korespondenca 1940/1941, l. 32, *Kronika*.

9 Prav tam.

10 NŠAL 526, *Dnevnik 1941*, 13. april 1941.

11 Prva tam, 7. april 1941.

Gorenjsko sta v prvih dneh vojne zasedli nemška in italijanska vojska. Odnos fašistične Italije do katoliških duhovnikov je bil v primerjavi s politiko nacistične Nemčije do Katoliške cerkve drugačen. Ta drugačen odnos se ni odražal le na višjih instancah, ampak tudi med vojaki. Italijanske čete so potovale v spremstvu kuratov, ki so navezovali stike z lokalno duhovščino, se večkrat obračali nanje za pomoč, skupaj so obhajali maše.¹² Cuderman je v dnevnik zapisal spomin na prihod Italijanov v Rateče: *»Pred mašo je prikorakala četa Italijanov. Naredili so zelo obupen vtis. Mali, vsi zažgani kot mi. Pod pazduho je nesel nekdo laško zastavo. Ko me zagledajo, se fašistično pozdravimo z dvignjeno roko.«*¹³ Nekaj dni kasneje v dnevnik zapiše primer drugačnega odnosa do duhovščine med italijansko in nemško vojsko: *»Sredi vasi je gruča italijanskih vojakov in pela vojaške pesmi. Ko smo vsi trije duhovniki šli mimo, nas niso nahrulili. Ko pa so vozili mimo nemški vojaki, pa so kričali nad nami in se nam – črnim suknjam – posmehovali.«*¹⁴ Cuderman si je ob začetku vojne želel ostati pod Nemci, saj je znal nemško, predvsem pa se je nadejal tega, da bo večina Slovencev prišla pod oblast nacistične Nemčije. Do velikega preobrata v njegovem odnosu do okupatorja je prišlo 29. aprila, ko je odšel na Jesenice. To mesto, ki ga je dobro poznal, je takrat pokazalo drugačno lice. Jesenice so bile odete v rdeče, na ulici se ni slišala več slovenščina, na cesti so bili le Nemci. Obiskal je tudi tamkajšnje duhovnike. Ti so mu povedali, kaj se je dogajalo z duhovniki na Štajerskem in Cudermanovo navdušenje nad Nemci je usahnilo.¹⁵

V Tržič so Nemci vkorakali 12. aprila 1941.¹⁶ Po prihodu so začeli z zasliševanjem sumljivih posameznikov, med katerimi so bili tudi duhovniki. Jugoslovanska vojska je po svojem odhodu iz bližnjih Dupelj v župnišću pustila staro obleko in čevlje, ki jih je župnik Anton Hafner po njihovem odhodu razdelil med vaščane, a so ga ovadili pri novih oblasteh, da v

12 Prav tam, 8. april 1941; ŽA Kranj, Župnijska in dekanjska korespondenca 1940/1941, I. 32, *Kronika*.

13 Prav tam, 8. april 1941.

14 NŠAL 526, *Dnevnik 1941*, 14. april 1941.

15 Prav tam, 29. april 1941.

16 Petek, Marija in Mihael Petek. *Kronika župnije Tržič: ob 150-letnici posvečenja župnijske cerkve*, Tržič: Župnijski urad Tržič, 1988, 61.

župnišču skriva moko in mast, ki jo je pustila jugoslovanska vojska. »Sledila je natančna preiskava župnišča in gospodarskega poslopja – preiskali so celo tlak – ki pa ni našla prav ničesar. Razburilo me je pa vseeno zelo. Ovaduštvo je šlo takrat v cvet.«¹⁷ Več duhovnikov je bilo v aprilu zaslišanih in mnogi so po tem z Gorenjske zbežali. Tržič so 6. maja 1941 zapustili vsi duhovniki¹⁸, prvi je bil kaplan Vinko Zaletel, ki se je tega spominjal z besedami: »Dobili smo nemškega župana. Rekel mi je: 'Herr Saletel, čestitam vam, ker ste postali nemški državljani!' Jaz takoj začnem pospravljati, vedel sem, kaj me čaka, in zato sem le z aktovko in kolesom skrivaj zbežal iz Tržiča.«¹⁹ Prvi duhovnik, ki so ga Nemci zaslišali in zaprli, je bil župnik z Jezerskega Vincencij Gostiša. To se je zgodilo 17. aprila, kot razlog za njegov prijem pa je dekan Škrbec v *Kroniko* zapisal: »Najbrž so ga lažno denuncirali njegovi župljani, s katerimi je imel neke spore radi dajatev.«²⁰ Dekan je naslednji dan prosil za njegov izpust pri nemškem komandantu v hotelu Evropa v Kranju, ampak njegove prošnje niso uslišali ter mu odvrnili, naj se obrne na gestapo. 23. aprila je bil, zaradi svoje politične dejavnosti ter sodelovanja pri časopisih Slovenec in Gorenjec, zaslišan tudi dekan. Dekan je nekaj dni kasneje pobegnil iz Kranja in odšel v Ljubljano.²¹

Nemci so duhovnike začeli intenzivneje zapirati začetek maja 1941. Pregled zgodb duhovnikov je pokazal, da ni mogoče najti vzorca, ki bi v polnosti pojasnil sistem, ki ga je okupator izbral pri izgonu duhovnikov. Nekateri avtorji sicer govorijo o tem, da so najprej zapirali mlajše duhovnike, a to ne drži v celoti. Šmartinski kaplan dr. Pavel Robič je junija 1941 o tem, koga je okupator zapiral oz. kakšen sistem je ubral pri tem, zapisal: »Po poklicih najrazličnejši, vendar predvsem inteligenca. Sistema v prijetanju ni opaziti, razen pri duhovščini, ki je na Gorenjskem prijeta vsa.«²²

17 NŠAL, ŽA Duplje, *Kronika župnije Duplje*, l. 1941.

18 Petek, *Kronika*, 61.

19 Logar, Marija. »Vinko Zaletel – življenje in delo vogrškega župnika.« *Koledar Mohorjeve družbe v Celovcu* 1995, 101.

20 ŽA Kranj, Župnijska in dekanjska korespondenca 1940/1941, l. 32, *Kronika*.

21 Prav tam.

22 NŠAL 38, šk. 2, Prošnje duhovnikov: Robič Šešku, 14. junij 1941.

Zanimiva je zgodba župnika s Šenturške Gore Silvestra Skebeta. Gestapo ga je poizkušal prijeti dvakrat, 8. maja in na vnebohod, a niso uspeli priti z avtom do župnišča. Na občini v Cerkljah so pustili navodilo, da se mora župnik zgledati pri gestapu v Kranju. Po okoliških vaseh je konec maja okupator zaprl že večino duhovnikov ter učiteljev, zato je Skebe postal neučakan.²³ Zaradi teh dogodkov je pisal v Ljubljano: *»Vse to pa mi gre na živce, tako da se mi zdi to stanje nejasnosti in napetega čakanja nemogoče, posebej zaradi sestre-gospodinje, ki je bila že prej bolehná in živčna, enako sam nisem dosti boljši. Preostaja mi samo dvoje: ali se javim, ali pa naj odidem in pustim faro.«*²⁴ Čez nekaj dni je zapustil župnijo in odšel v Ljubljano. Župnika iz Velesovega Franca Pfajfara je gestapo na domu obiskal šele 7. junija, a ga ni bilo doma. Še isto noč je Pfajfar ob dveh zjutraj zadnjič maševal v Velesovem in je pred jutrom odšel. Po tem se je en teden skrival v neki hiši. 16. junija mu je uspelo priti do Grobelj in vlaka, ki ga je odpeljal v Ljubljano.²⁵

Pri drugih duhovnikih je bil gestapo bolj učinkovit. Župnika Hafnerja in Janeza Filipiča je gestapo prijel 6. maja. Hafnerja so prijeli v šoli, šli z njim v župnišče, kjer so izvedli površno preiskavo, po tem so ga seznanili, da imajo nalog za njegov prijem.²⁶ Z avtom so se odpeljali do župnišča v Naklem, kjer so prijeli še Filipiča. Odpeljali so ju v kranjske sodne zapore, kjer sta z drugimi ujetniki preživela eno noč, po tem pa so vse premestili v Begunje. Filipič je bil iz Begunj izpuščen in se je lahko vrnil na župnijo, ki pa jo je moral ponovno zapustiti 6. junija, ko je bil odpeljan v hiralnico v Mengšu.²⁷ Hafner ni bil izpuščen iz Begunj. 20. maja je bil odpeljan v Šentvid. 9. junija se je smel s tovornim vlakom vrniti v Duplje, da bi pobral svoje imetje (smel je vzeti 40 kg prtljage ter 25 mark), a je bilo župnišče že izpraznjeno. *»Slovo od župnije je trgalo srce. Fara se je zbrala okrog cerkve in jokaje prejela moj*

23 NŠAL 38, šk. 3, Pisma duhovnikov: Skebe, 26. maj 1941.

24 Prav tam.

25 NŠAL 573, šk. 388: Stična.

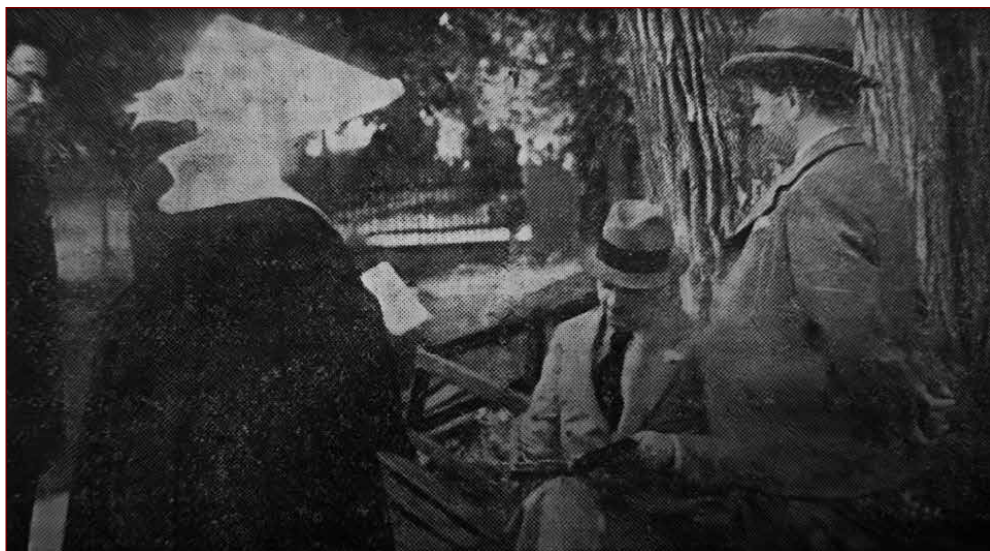
26 NŠAL, ŽA Duplje, *Kronika župnije Duplje*, l. 1941.

27 PAHKL, Dom počitka, Mengeš: Seznam, junij 1941.

poslovilni duhovniški blagoslov.»²⁸ Hkrati z župnikom so se morali iz Dupelj izseliti šolski upravitelj z družino ter trgovec in veleposestnik Rudolf Rakovec z družino. Vrnili so se v Šentvid, kjer so njih ter njihovo prtljago pregledali. »Ob preiskavi so grdo kradli, kar je bilo boljšega in večvrednega, pri osebni preiskavi so vzeli duhovnike na piko. Do nagega so se morali sleči, tudi stari župniki, pričo vseh preiskovalcev, moškega in ženskega spola, ki so pasli pri tem svoje poglede in dostavljali razne opombe.«²⁹

Duhovnike z Gorenjske so v maju zapirali v prostore ženske kaznilnice v Begunjah. Od tam so jih premestili v Zavod sv. Stanislava v Šentvidu pri Ljubljani. Del duhovnikov je bilo junija zaprtih v hiralnici v Mengšu.

ŽENSKA KAZNILNICA V BEGUNJAH

Minister Dragiša Cvetkovič in ban Marko Natlačen l. 1936 v Begunjah

Leta 1875 je grad Katzenstein v Begunjah na Gorenjskem pod poveljem državne pravosodne uprave Avstro-Ogrske postal ženska kaznilnica. Prvih

28 NŠAL, ŽA Duplje, *Kronika župnije Duplje*, l. 1941.

29 Prav tam.

24 kaznjenk je prišlo v Begunje 6. aprila 1875. Z njimi pa so prišle tudi sestre Družbe usmiljenih sester sv. Vincencija Pavelskega. V času 1. svetovne vojne med letoma 1916 in 1917 so prostore begunjske kaznilnice zasedle vojaške oblasti, a so se jetnice po premiku fronte konec leta 1917 tja lahko vrnile. Kaznilnica je, pod vodstvom usmiljenk, delovala tudi v času Kraljevine SHS oz. Kraljevine Jugoslavije.³⁰

Do sprememb v delovanju kaznilnice je prišlo po napadu Nemčije na Jugoslavijo. Večina duhovnikov z Gorenjske je bila v maju leta 1941 zaprta v ženski kaznilnici v Begunjah. Od tam so bili premeščeni v Zavod sv. Stanislava v Šentvidu ali pa so bili začasno izpuščeni. Dr. Guštin v prispevku *Kaznilnica v Begunjah* piše, da so si predstavniki okupatorja kaznilnico ogledali 1. maja 1941, 10. junija pa so stavbo zaplenili. V maju so zapore uporabljali predvsem za osebe, ki so jih nameravali izseliti na jug, na Hrvaško in v Srbijo. Prvi politični zaporniki pa naj bi v zapor začeli prihajati 20. maja 1941.³¹ V *Kroniki ženske kaznilnice v Begunjah* pa je zapisano, da so si zavod ogledovali že aprila. 19. aprila je bilo zapisano: »Vsak dan smo imeli ogleda zavoda. Včasih tudi po večkrat na dan. Izražali so pohvalo o snagi, disciplini. Zlasti so odobraval, da obsojenk nismo kar vprek odpustili, češ, na Poljskem je bilo tako, da so morali po tem kaznjenke vse poloviti.«³² Žensko kaznilnico v Begunjah je 23. aprila prevzela Geheime Staatspolizei oz. gestapo. Ob prevzemu je policija od uslužbenk zahtevala, da še naprej nemoteno nadaljujejo delo in da morajo s prejšnjo oblastjo prekiniti vsakršne stike.³³ 30. aprila je prišla zahteva, da morajo kaznilniške prostore nemudoma izprazniti. Obsojenke so sestre premestile v pritlične delavnice in skladišča. Hišo je moral zapustiti kurat Franc Hiti. Konec meseca je bilo odpuščenih 22 sester usmiljenk, ostalo naj bi jih šest. Ko se je izkazalo, da

30 Guštin, Damijan. »Kaznilnica v Begunjah: »Tu ni bilo življenja, tu ni bilo človeške topline ...«.« V: *Begunjski zbornik 2007*, ur. Marko Vidic, 180–197. Radovljica: Občina Radovljica, 2007, 180–184.

31 Prav tam, 184.

32 PAHKL, *Kronika žen. kaz. v Beg.*, 19. 4. 1941.

33 Prav tam, 23. april 1941.

šestim sestram ne bo uspelo opraviti vseh zadolžitev, je lahko v Begunjah ostalo 13 sester.³⁴

Maja so začeli pripravljati prostore kaznilnice za prihod zapornikov. 3. maja je prišel prvi transport internirancev in njihovo število je hitro preseгло 500. *»Po večini je bila sama inteligenca: duhovščina, učiteljstvo, zdravniki, odvetniki, sodniki. Sprva samo moški. Sredi maja so prišle tudi ženske.«*³⁵ Župnik Hafner je o prihodih novih ujetnikov zapisal: *»Vozili so vsak dan nove tovariše, mnogo delavcev iz Jesenic, javne delavce iz Litije, pa tudi vsake-tolko popotnike, ki so jih, nič hudega sluteče, zajeli kar na cesti in naložili na avte.«*³⁶ Župnik Martin Drolc je bil v Begunjah zaprt med 6. in 21. majem.³⁷ Zaradi slabega zdravja je bival na bolniškem oddelku. *»Bolnikov nas je bilo 15–20. Med seboj smo imeli ječičnike, božjastnike in bolne s hudo grižo.«*³⁸ Za čistočo v sobi so morali poskrbeti sami *»po vojaškem načinu«*³⁹. Pred sobami in po hodnikih so bile razporejene vojaške straže v polni bojni opremi. *»Vsakega vojaka stražarja ob mimohodu smo morali vojaško pozdraviti. Za vsak malenkostni pregrešek je bilo napovedano kazen v bunkerju ali ustrelitev. Bunker je samotna ječa, kjer so bili posamezniki telesno mučeni: pretepeni do nezvesti in so potem na tleh ležali celo noč v lastni krvi in blatu ...«*⁴⁰ V Kroniki ženske kaznilnice je zapisan spomin na 9. maj po nedeljskem kosilu. Takrat so na dvorišču zbrali vse zapornike in jih razporedili v polkrog. Pred njih so postavili strojnico. *»Sprva so ljudje in tudi me mislili, da bo vse postreljeno, pa je bilo vse le za strah, da bi nihče ne poskušal pobegniti, da bi vsak ubogal itd. ... Tako je razlagal in dopovedoval vodja Kügel. Bledih obrazov in izgubljenih oči v smrtni grozi in tišini so jih spet poslali z dvorišča na oddelke.«*⁴¹

34 Prav tam, 30. april 1941.

35 Prav tam, 3. maj 1941.

36 NŠAL, ŽA Duplje, Kronika župnije Duplje, I. 1941.

37 NŠAL 38, šk. 2, Prošnje duhovnikov: Drolc Ordinariatu, I. 1942.

38 Prav tam.

39 Prav tam.

40 NŠAL 38, šk. 2, Prošnje duhovnikov: Robič Šarcu, 14. junij 1941.

41 PAHL, Kronika žen. kaz. v Beg., 9. 5. 1941.

19. oz. 20. maja so bili politični interniranci (razen petih mož in ene ženske) odpeljani v škofove zavode v Šentvid. Del duhovnikov je bil iz Begunj izpuščenih. Nekaj duhovnikov je v begunjske zapore prišlo po 19. maju.⁴² Zadnja duhovnika sta bila iz Begunj odpuščena 2. avgusta 1941.⁴³ To sta bila kaplan Anton Duhovnik ter upokojeni duhovnik Jožef Seigerschmied. Usmiljenke so kaznilnico v Begunjah morale zapustiti 3. oktobra 1942. »Ker paznic in Kočvarjev za prevzem poslov še ni bilo, so poverili kuhinjo in druge opravke: pekarno, pralnico, likalnico, hlev in vrt našim obsojenkam, ki so dobile tudi ključe do shramb.«⁴⁴ Poseben avtobus je sestre odpeljal do Šentvida, kjer so brez težav prečkale mejo.

ZAVOD SV. STANISLAVA V ŠENTVIDU

Duhovnike so iz begunjskih zaporov prepeljali v Zavod sv. Stanislava v Šentvid. Tam je od leta 1905 delovala slovenska gimnazija. 6. aprila 1941, ko je bila napadena Kraljevina Jugoslavija, dijakov ni bilo na šoli, saj so bili predčasno, 1. aprila 1941, poslani na velikonočne počitnice. Po veliki noči so se vrnili v šolo, a se je pouk odvijal le v prvem in drugem nadstropju. V *Popisu poteka dogodkov ob prevzemu Zavoda sv. Stanislava od strani funkcionarjev 'der Deutschen Geheimpolizei'* je zapisano: »28. aprila ob 16 1/4 uri sta se pripeljala dva častnika tajne nem. policije ter se javila pri upravitelju zavoda, kjer sta zahtevala g. direktorja. Ko je g. ekonom pripeljal poveljujočega g. Novaka k direktorju, je g. Novak zahteval takojšnji odhod profesorjev in prefektov in to tekom 1 ure ter vseh dijakov v roku 3 ur.«⁴⁵ Ob 18:30 so Zavod zapustili vsi dijaki. Zavešanje za prvo noč so našli v bližnji ljudski šoli. Ob devetih zvečer so zavod zapustili tudi direktor, ekonom ter redovnice, ki so skrbele za gospodinjstvo, oblečene v civilna oblačila. Kljub obljubi, da bodo imeli dijaki in profesorji možnost v 48 urah odpeljati svoje

42 Prav tam, 19. maj 1941.

43 Prav tam, 3. avgust 1941; Begunjske knjige na spletu.

44 Prav tam, 3. oktober 1942.

45 NŠAL 34, fasc. 10: Popis poteka dogodkov ob prevzemu Zavoda sv. Stanislava.

imetje, jim je bilo to preprečeno.⁴⁶ Profesorji in dijaki so se po tem umaknili na svoje domove in v Ljubljano.

Veliko poslopje Zavoda je ponujalo odlične pogoje za vzpostavitev zaporov oz. taborišča. 19. maja 1941 je prišla iz begunjskih zaporov prva pošiljka internirancev, med katerimi so bili tudi duhovniki iz kranjske in radovljiške dekanije⁴⁷. »20. maja so nas premestili v isti lastnosti v Zavod sv. Stanislava v Št. Vidu nad Ljubljano, menda zato, ker so postale Begunje pretesne. Tu se je postopalo z nami enako kot v prejšnji hiši, pa še huje.«⁴⁸ Župnik Hafner opisuje, da je bila v Zavodu velika gneča, saj je 80 ujetnikov bivalo v eni dijaški sobi. Ujetniki so ležali na slami, a je bila gneča tako velika, da niso mogli spati vsi hkrati. »Nam duhovnikom je bilo najtežje, da nismo mogli maševati ali pri maši biti, dasi je bila v zavodu krasna kapela z vsem dobro opremljena.«⁴⁹ O slabih razmerah so poročali tudi drugi duhovniki. Šmartinski kaplan Pavel Robič je 14. junija pisal pismo Šmartinskemu župniku Alojzu Šarcu: »Tu bi ne bilo za Vas, čeprav je za nas še znosno [...] Maširati in pozdravljati treba po vojaško. Včasih moramo eksercirati, kar bi bilo prijetno, če bi bil vedno pameten mojster pri tem, kar ni vedno slučaj. Osebe je na splošno presurovo, sistem pa pač pruski, vojaški.«⁵⁰ Robič zapiše, da mu je bilo v zaporu predvsem dolgčas. Tudi on je opisoval stanovanjske razmere: jetnike so razporedili v 16 sob, v vsaki sobi jih je bilo od 40 do 85. Na sredi sobe je bila po navadi miza ali pult, kjer »sedimo cel ljubi dan«⁵¹ ter kartajo in šahirajo. Nekateri so imeli posebne zadolžitve: vožnja konj v mesto, kuhanje, peka. Zdravniki so opravljali svoje delo, kolikor je bilo mogoče. Ocenil je, da je bilo na dan, ko je pisal, v Zavodu 860 ujetnikov.⁵² Prva stvar, ki so jo naučili ujetnike, je bilo vojaško korakanje in pozdravljanje, saj so morali vsako uniformirano osebo vojaško pozdraviti. »Boli, ko

46 Prav tam.

47 PAHKL, *Kronika žen. kaz. v Beg.*, 19. maj 1941.

48 NŠAL, Župnija Duplje: *Kronika župnije Duplje*, l. 1941.

49 Prav tam.

50 NŠAL 38, šk. 2, Prošnje duhovnikov: Robič Šarcu, 14. junij 1941.

51 Prav tam.

52 Prav tam.

gledam stare gospode, ki se morajo včasih obnašati kot lutke.»⁵³ 14. junija je vedel, da v Šentvidu ne bodo ostali dlje, ampak jih bodo poslali neznano kam. V časopisu *Duhovno življenje* so leta 1942 zapisali, da se je godilo ujetnikom v Šentvidu veliko slabše kot prej v Begunjah. »Tu so namreč uvažali svojo 'častno' službo novi 'cvetovi nemškega naroda', mladi pripravniki za SA oddelke, po večini smrkvci iz Kočevja. Ti so 'samo za vajo' pretepali odlične slovenske može, družinske očete in jih silili, da so se morali plaziti po dvorišču na golih kolenih in komolcih, dokler si niso kolen in komolcev do krvi odgrnili in popadali v nezavest.«⁵⁴

Robič je zapisal, da so bili duhovniki med vsemi zaporniki za delo še najmanj uporabni. »Maševati seveda ni mogoče. Pač pa sem spovedoval na riziko.«⁵⁵ Robič je še zapisal: »Za delo mora dati soba gotovo število ljudi, in če drugi ne marajo, grejo prostovoljno duhovniki. Ti so tu pa tam malo bolj na piki radi stanu, pa so včasih tudi bolj v spoštovanju.«⁵⁶ Župnik Hafner je menil, da so se nad duhovniki stražarji še posebej radi izživljali in so jim dajali najtežja in najbolj umazana dela pri hiši. Posebej se je spominjal praznika sv. Rešnjega Telesa, ko so morali kaplani čistiti greznico v šoli v Šentvidu, kjer je bivala nemška vojska. Odplake se morali voziti čez celo vas na polje⁵⁷. Julija so v Šentvid pripeljali tudi duhovnike iz hiralnice v Mengšu.⁵⁸ Med njimi je bil župnik Drolc, ki je o življenju v zavodu zapisal le: »Ležali smo v velikih sobah na parketnih tleh na slami, eden tik ob drugem, pokriti s koci, katere smo prinesli od doma. V eni sobi nas je bilo od 40–60. Tudi ženske so ležale z nami v isti sobi ...«⁵⁹ Duhovnike in del drugih ujetnikov, so v noči z 10. na 11. julij odpeljali čez Ljubljano na Hrvaško in v Srbijo.

53 Prav tam.

54 »Slovenci pod Hitlerjem.« V: *Duhovno življenje: slovenska verska revija*, oktober 1942, 112.

55 NŠAL 38, šk. 2, Prošnje duhovnikov: Robič Šarcu, 14. junij 1941.

56 Prav tam.

57 NŠAL, Župnija Duplje: *Kronika*, I. 1941.

58 PAHKL, Dom počitka, Mengeš: Seznam, junij 1941.

59 NŠAL 38, šk. 2: Prošnje duhovnikov: Drolc Ordinariatu, I. 1942.

DOM POČITKA V MENGŠU

V domu počitka v Mengšu oz. hiralnici v Mengšu so sestre sv. Vincencija Pavelskega skrbele za bolnike in uboge. »Hiša je bila last Janeza Levca, bila je to mala kmečka hiša. Leta 1920 je podaril družbi sv. Vincencija Pavelskega hišo in vse njegovo premoženje pod pogojem, da naj skrbi za 10 revežev iz Mengša brezplačno.«⁶⁰ V hiši je lahko bivalo do 80 bolnikov. Poleg stavbe za bolnike je bil del ubožnice tudi kmetija, ki je obsegala 29 ha.

Konec maja je v mengoško hiralnico prišel gestapo, ki si je prostore ogledal in zahteval sezname vseh bolnikov, uslužbencev ter sester. »Popisal je tudi živino in končno zahteval 17 prostorov za stare duhovnike, ki jih je mislil strpati v zavod.«⁶¹ 4. junija je v kroniki zapisano, da so pripeljali duhovnike in druge. Vsega skupaj je bilo 38 ljudi. »To so bili župniki, aktivni in upokojeni iz Gorenjske in nekaj tudi iz Štajerske.«⁶² Iz kranjske in radovljiške dekanije je bilo v Mengeš prepeljanih 19 duhovnikov. Med njimi so bili duhovniki, ki so bili prijeti že v maju, ampak so bili kasneje izpuščeni, npr. radovljiški dekan Jakob Fatur. Poleg teh duhovnikov so se jim v ječi pridružili tudi tisti, ki zaradi bolezni ali starosti prej niso bili prijeti. Med drugim nova oblast ni prizanesla niti zgodovinarju in upokojenemu duhovniku Jožefu Lavtižarju, ki je bil ob začetku vojne v 90. letu starosti.⁶³

Župnik Drolc je v pismu zapisal, da so bili v hiralnici v Mengšu prosti in so lahko hodili po vrtu ter travnikih, ki so bili last te, a niso smeli na cesto.⁶⁴ Najprej so lahko maševali v kapeli hiralnice, a so jim kmalu pobrali vse kelihe. Sredi julija je bilo duhovnikom prepovedano maševati, zato so to počeli ponoči po trije na enkrat. Za kelihe pa so uporabljali steklene kozarce. Drolc se v svojem pismu spominja velike dobrote, ki so jim jo v Mengšu izkazovale usmiljenke. Sestre so v dneh po nemški zasedi opazile,

60 PAHKL, Dom počitka Mengeš: Zavetišče sv. Vincencija Mengeš, 9. junij 1961.

61 PAHKL, Dom počitka Mengeš: *Kronika*, maj 1941.

62 PAHKL, Dom počitka Mengeš: Zavetišče sv. Vincencija Mengeš, 9. junij 1961.

63 PAHKL, Dom počitka Mengeš: *Kronika*, maj 1941.

64 NŠAL 38, šk. 2, Prošnje duhovnikov: Drolc Ordinariatu, l. 1941.

da je okupator začel odnašati vrednosti iz mengeške cerkve in so se bale, da bodo vlomili tudi v tabernakelj. Hiša je bila polna duhovnikov, a nihče ni smel zapusti hiralnice, zato je šla po Najsvetejše hišna predstojnica.⁶⁵

30. junija 1941 je potekal transport duhovnikov iz Mengša v škofove zavode v Šentvidu. Tja niso odpeljali najstarejših duhovnikov, ki so ostali v Mengšu.⁶⁶ Po duhovnike je ob petih popoldne prišel tovorni avtomobil, na katerega so sedli duhovniki, ki so jih pokrili s črno plahto.⁶⁷ Od 19 duhovnikov obravnavanih dekanij, so jih v Šentvid odpeljali 12. 10. oktobra 1941 so izpustili Franca Avsca župnika iz Lesc, zadnjega duhovnika iz radovljiške dekanije. 14. junija 1941 je v hiralnici umrl upokojeni duhovnik s Primskovega pri Kranju Anton Jemec, star 77 let.⁶⁸

DUHOVNIKI, KI SO OSTALI V RADOVLJIŠKI IN KRANJSKI DEKANIJ

Del duhovnikov je tekom druge svetovne vojne ostal na svojih župnijah. To so bili ostareli in onemogli duhovniki, ki so bili izpuščeni iz hiralnice v Mengšu. Med njimi je bil župnik iz Predoselj Ignacij Zupanc. Zupanc je ob začetku vojne štel 77 let. Iz Mengša so ga izpustili 6. oktobra 1941⁶⁹ in po tem se je vrnil v Predoslje. Jeseni 1941 pa je v Kranju in njegovi širši okolici že deloval nemški duhovnik Henrik Beuke, ki ga je na Gorenjsko poslal celovški škof. Beuke⁷⁰ je poskušal navezati stik s Zupancem, a se mu je ta upiral. Zupanc je v Ljubljano na škofijo pisal in prosil pojasnila o dogovoru med ljubljanskim ter celovškim škofom, ki naj bi določal, katera škofija ima jurisdikcijo nad Gorenjsko: »*Torej tukaj omenja [Henrik Beuke] vedno samo*

65 PAHKL, Dom počitka Mengeš: *Kronika*, maj 1941.

66 PAHKL, Dom počitka, Mengeš: Seznam, junij 1941.

67 NŠAL 38, šk. 2, Prošnje duhovnikov: Drolc Ordinariatu, l. 1941.

68 PAHKL, Dom počitka, Mengeš: Seznam, junij 1941.

69 Prav tam.

70 Župnik Beuke je postal zelo priljubljen med slovenskim prebivalstvom, saj se je naučil tudi slovensko. Še danes se ga mnogi starejši spominjajo, ko je z motorjem obiskoval okoliške župnije. Po vojni je smel ostati v novi Jugoslaviji.

škofa celovškega; škofa ljubljanskega, ki je naš škof, nič ne omenja /.../. Ko smo bili od gestapa izpuščeni iz Mengša, nam je gestapo zabičal, da ne smemo nobene dušnopastirske funkcije izvrševati. Zato toliko časa, dokler od gestapa ne dobim pismo dovoljenja ne mislim iti in ne bom šel v nobeno cerkev maševat, četudi bi me g. Beuke klical ...».⁷¹

Poleg zaprtih in izpuščenih duhovnikov je v dekanijah Kranj in Radovljica ostal majhen delež duhovnikov, ki v letu 1941 ni bil zaprt. Župnik iz Mošenj Franc Bleiweis je smel ostati na župniji, razloga za to, pa naj bi bil njegov nemški priimek.⁷² Na Blejski Dobravi je lahko ostal upokojeni duhovnik Jakob Černe, ker je bil državljani Združenih držav Amerike, kjer je preživel večino poklicne dobe.⁷³ Upokojena duhovnika Matej Škerbec⁷⁴ in Jožef Grašič ter župnik Franc Čemažar so tudi lahko ostali na svojih župnijah. Vsem trem duhovnikom je skupno, da so do vzpona fašizma in njegovega hudega preganjanja duhovnikov na prelomu dvajsetih in tridesetih let, delovali med Slovenci in Hrvati v Italiji. Od tam so se pod pritiskom oblasti morali umakniti. Kurat Franc Hiti je moral zapustiti kaznilnico v Begunjah, a je ostal na Gorenjskem do konca vojne. 13. junija 1942 so duhovnik Franc Čemažar, Jožef Grašič, Ignacij Zupanc, Franc Bleiweis, Fran Avsec, Jožef Seigerschmied, Jakob Černe in Jožef Lavtižar dobili dovoljenje za delovanje

71 NŠAL 333, šk. 16.

72 Ambrožič, Matjaž. 2021. *Zgodovina brezniške župnije*. Ljubljana: Salve, 2021, 164.

73 NŠAL, ŽA Bled, šk. 6: *Kronika župnije Bled, 1941–1945*. Černe naj bi z velikim veseljem (predvsem v opitem stanju) zabavljajl čez Nemce. Ti so se ga leta 1943 naveličali in ga zaprli. Kmalu je bil v izmenjavi ujetnikov med ZDA in Nemčijo odpeljan v ZDA, kjer je živel do smrti.

74 Matej Škerbec je bil stric kranjskega dekana Matija Škerbca. Matej Škerbec je bil leta 1923 izgnan iz Italije. Po tem je živel v Trzinu pri nečaku ter odšel kasneje z njim v Kranj, ko je ta postal dekan. V času 2. svetovne vojne je bil popolnoma oslepel. Na njegovem pogrebu se je škof Vovk spominjal njegovega dela z besedami: »Prišel je leta 1941 okupator. Slepega starčka je pustil v Kranju. In prekinjen je bil pokoj blagopokojnika z velikanskim delom ljubezni. Množice so se zgrinjale okoli slepega gospoda kanonika v cerkvi in na domu, da je v slovenski besedi spovedoval, tolažil in dvigal svoje drage rojake.«; NŠAL 333, šk. 10 (80): Pridige osebam ob praznikih in pogrebih, 22. marec 1949.

na področju določenih župnij.⁷⁵ Posebno dovoljenje za maševanje v Kranju je dobil tudi dekan Matija Škerbec, ki je pred tem z Gorenjske pobegnil.⁷⁶

DUHOVNIKI V IZGNANSTVU L. 1941

Slovenec, 20. junij 1941

Duhovnik Viktor Kragel je zapisal: »Močno je Ljubljano pretresel v noči od 9. na 10. julij 1941 skrivni prevoz po Nemcih izgnanih Slovencev iz Gorenjske v Srbijo oz. na Hrvaško. Mnogo gorenjskih duhovnikov je bilo odpeljanih

75 Dolinar, France Martin. »Sodni proces proti ljubljanskemu škofu dr. Gregoriju Rožmanu od 21. do 30. avgusta 1946 (I. del).« V: *Zgodovinski časopis*, 50/1 (1996), 135.

76 Prav tam, 135.

v Sremski Karlovec, mnogo lavantinskih pa v Slavonsko Požego.«⁷⁷ Kdaj točno je prišlo do tega transporta, si viri med seboj nasprotujejo: Hafner je zapisal, da se je to zgodilo v noči z 10. na 11. julija.⁷⁸ Zabret je zapisal, da se je to zgodilo 20. julija, ampak se je verjetno zmotil, saj je bilo pismo napisano 15. julija⁷⁹, Drolc v svojem pismu potrdi, da so bili duhovniki odpeljani proti Hrvaški ponoči 10. julija in so bili naslednji dan, 11. julija, v Sremskih Karlovcih.⁸⁰ Nenazadnje pa je Škofijski odbor za pomoč izgnanim duhovnikom⁸¹ na seji 22. julija 1941 v zapisnik 9. seje zapisal, da so bili duhovniki iz Šentvida odpeljani 10. julija: »Duhovniki, odpeljani iz Št. Vida dne 10. julija, so zdaj na Hrvatskem, in sicer 50 v Djakovem, 74 v Sremskem Karlovcu.«⁸²

Duhovnike so iz Šentvida čez Ljubljano do Zagreba peljali z vlakom. »Dne 10. 7. 41 so nas s polnočnim vlakom odpeljali na Hrvatsko. V popolnoma zatemnjenih vagonih smo bili strogo zastraženi mimo Ljubljane – ni smel nihče k oknu, na tistem in v solzah smo se vozili daljo v neznane kraje...«⁸³ Poleg duhovnikov so bili na vlaku tudi »cigani in umobolni bolniki«⁸⁴. Prvi postanek so imeli v Zagrebu, kjer so bili duhovniki z Gorenjske odpeljani s posebnim vlakom proti Sremskim Karlovcem v Srbiji.⁸⁵ V Zagrebu je po prošnji zagrebškega nadškofa Alojzija Stepinca z vlaka smel izstopiti le župnik iz sv. Križa nad Jesenicami Franc Krašna.⁸⁶ Ženske so odšle z vlaka v

77 NŠAL 580, šk. 3 (408a): Žalost in veselje podeželskega župnika.

78 NŠAL, ŽA Duplje, *Kronika župnije Duplje*, I. 1941.

79 NŠAL 38, šk. 3: Dopisovanje Hrvaška: Zabret, 15. julij 1941.

80 NŠAL 38, šk. 2: Prošnje duhovnikov: Drolc Ordinariatu, I. 1942.

81 5. maja 1941 je bil v Ljubljani ustanovljen Škofijski odbor za pomoč izgnanim duhovnikom. Odbor je deloval do konca 2. svetovne vojne.

82 NŠAL 34, šk. 1, Sejni zapisniki, 22. julij 1941.

83 NŠAL 38, šk. 2: Prošnje duhovnikov: Drolc Ordinariatu, I. 1942.

84 Prav tam.

85 Prav tam.

86 Stepinac in Krašna sta bila dobra prijatelja. Zagrebški nadškof je poletne počitnice leta 1940 preživel pri njem na Sv. Križu nad Jesenicami. Tega leta sta se skupaj s škofom Rožmanom in duhovnikom Ignacijem Lenčkom povzpeli na Triglav. Lenček 1961, 595

Požegi⁸⁷. Hafner zapiše, da so mlajši duhovniki izstopili v Đakovem, preostale duhovnike pa so odpeljali naprej v Sremske Karlovce.⁸⁸ »V četrtek 10/7 sem odpotoval iz Št. Vida skozi Ljubljano proti Zagreba in mimo Djakovega do Sremskih Karlovec, potem pa nazaj v Djakovo, kamor sem došel v soboto ob 8h dopoldne.«⁸⁹

O življenju duhovnikov na Hrvaškem in v Srbiji je obširno pisal hrvaški teolog Juraj Batelja v knjigi *Blaženi Alojzij Stepinac in pregnani slovenski duhovniki med drugo svetovno vojno*. V delu bralcem predstavi delo zagrebškega nadškofa in kaj se je dogajalo z izgnanci, kako so zanje skrbeli. Najprej so duhovnike namestili v Đakovem ter Sremskih Karlovcih. V sredini avgusta so duhovnike poslali živeti v bližnje samostane.⁹⁰ Duhovnike Martin Drolc, Jakob Fatur, Matej Žbontar, Janez Kramar in Gabriel Petrič so poslali v pravoslavni samostan na Fruški gori.⁹¹ V samostanu so bivali trije menihi, oskrbnik z ženo ter vojaki ustaši. Po nekaj dneh jih je obiskal župan iz Sremskih Karlovcev ter jim oznanil, da bodo morali od zdaj naprej trdo delati in pozabiti na svoj duhovniški stan.⁹² Blejski župnik Zabret je v pismih pisal o velikem dolgčasu med duhovniki. Piše o duhovnikih, ki so zbežali neznano kam. »Zato ni čudno, da jih je ena četrtnina teh nastavljenecov že popihala, nekateri tako po francosko, da niti v Đakovem ne zvemo oz. šele čez dolgo časa po velikih ovinkih.«⁹³ Tudi sam priznava, da bi najraje zbežal nazaj domov, ampak bi se tega sramoval pred škofom. Od obravnavanih duhovnikov je nazaj domov v Faro pobegnil kaplan iz Predoselj Janez Bukovec.⁹⁴

87 Nekateri duhovniki so odšli v izgnanstvo skupaj s svojimi gospodinjami in v Požegi so jih ločili.

88 NŠAL, ŽA Duplje, *Kronika župnije Duplje*, I. 1941.

89 NŠAL 38, šk. 2: Prošnje duhovnikov: Drolc Ordinariatu, I. 1942.

90 Batelja, Juraj. *Blaženi Alojzij Stepinac in pregnani slovenski duhovniki med drugo svetovno vojno*: v spomin na 120. obletnico rojstva kardinala Alojzija Stepinca in 20. obletnico razglasitve za blaženega. Ljubljana: Družina, 2019.

91 NŠAL, ŽA Naklo, spisi, fasc. 16: Seznam.

92 Prav tam.

93 NŠAL 38, šk. 3, Dopisovanje Hrvaška: Zabret, 13. avgust 1941.

94 NŠAL 38, šk. 2, Prošnje duhovnikov: Bukovac Ordinariatu, 11. oktober 1942.

VRAČANJE DUHOVNIKOV V LJUBLJANSKO POKRAJINO

Konec avgusta 1941 so slovenski duhovniki dobili dovoljenje za vrnitev v Ljubljansko pokrajino, a pod pogojem, da ne bodo prosili za državno podporo ali službo.⁹⁵ Večinski del duhovnikov iz kranjske in radovljiške dekanije se je tedaj vrnil v Ljubljansko pokrajino. Duhovniki so se zbrali v Sremskih Karlovcih in se odpravili do Zagreba, kjer so morali čakati pet dni, da so dobili ustrezno dokumentacijo. 28. avgusta so duhovniki prišli v Metliko, kjer so bili deležni sprejema. Zvečer so prispeli na kolodvor v Ljubljani. Noč so lahko preživeli v ljubljanskem semenišču.⁹⁶

Po vrnitvi v Ljubljano so se duhovniki morali sami znajti in poiskati načine, kako preživeti. V Ljubljani so predvsem ostarele in onemogle duhovnike sprejemale sestre usmiljenke v Zavodu sv. Jožefa. Tam so v letu 1941 iz obravnavanih dekanij bivali duhovniki: Alojzij Šarec, Jože Godina, Jože Ocepek, Franc Zorko, Franc Erzar, Mihael Žnidar, Vincencij Gostiša, Anton Golf ter Martin Drolc.⁹⁷ Mnogo duhovnikov se je moralo vrniti v rojstne kraje, odšli so k sorodnikom oz. na župnije, kjer so bili kaplani ali župniki, preden so jih poslali na Gorenjsko. V Ljubljanski pokrajini je bilo jeseni 1941 več duhovnikov kot delovnih mest zanje, zato so mnogi ostali brez intencij. Najbolj ubogim duhovnikom je Odbor za pomoč izgnanim duhovnikom svetoval, naj se umakne v samostan v Stični, kjer je bilo bivanje najcenejše.⁹⁸ V veliki meri so bili duhovniki prepuščeni sami sebi, od ljubljanskega škofa niso prejeli veliko pomoči.

V Ljubljansko pokrajino se avgusta 1941 niso vrnili vsi duhovniki. Kranjski kaplan Jože Vovk je bil tri tedne kaplan v Nišu, župnijski upravitelj v Kragujevcu, kaplan v župniji Device Marije v Beogradu ter upravitelj

95 NŠAL 38, šk. 1, Sejni zapisniki: 2. september 1941.

96 NŠAL, ŽA Duplje, *Kronika župnije Duplje*, I. 1941.

97 PAHKL, *Kronika zavetišča sv. Jožefa*: 31. december 1941.

98 NŠAL 38, šk. 2: Prošnje duhovnikov, Kramar Odboru, 17. december 1941.

župnije v Zaječaru. Na Gorenjsko se je vrnil po koncu vojne.⁹⁹ Kranjski vikar Franc Blaj se je pridružil duhovniku Viktorju Zakrajšku v Nišu. Posebno skrb sta namenjala slovenskim izgnancem, ki so bivali v psihiatrični bolnišnici v Gornjih Toplicah. Blaj in Zakrajšek naj bi bila precej nepriljubljena med tamkajšnjim prebivalstvom, saj so ju kot katoliškega duhovnika enačili z delovanjem NDH.¹⁰⁰ Šmartinski kaplan dr. Pavel Robič je opravljal delo kornega vikarja in nemškega pridigarja v župnijski cerkvi v Đakovem.¹⁰¹ Nekaj duhovnikov je v tujini moralo ostati zaradi bolezni. Begunjski župnik Franc Gornik je konec avgusta zbolel in se ni mogel vrniti v Ljubljano. 7. septembra 1941 je bil sprejet v bolnici na Vinogradniški cesti v Zagrebu, kjer so ga trikrat operirali na glavi.¹⁰²

SKLEP

V prispevku je bilo predstavljeno, kaj se je dogajalo z duhovniki v prvem letu druge svetovne vojne na Gorenjskem. Zaslišanja duhovnikov v omejenih dekanijah so se začela v drugi polovici aprila. Prvega duhovnika so zaprli 17. aprila. Maja so jih zapirali v ženski kaznilnici v Begunjah, junija so starejše in onemogle duhovnike zapirali v hiralnico v Mengšu. Iz obeh ustanov so jih premestili v Zavod sv. Stanislava v Šentvidu. 10. julija so jih z nočnim vlakom odpeljali v izgnanstvo v Sremske Karlovce ter Đakovo. 28. avgusta se je del izgnanih duhovnikov smelo vrniti v Ljubljansko pokrajino.

V obravnavanih dekanijah je ob začetku vojne delovalo 97 duhovnikov (dva kaplana na začetku vojne nista bila na Gorenjskem). Pred izgonom jih je zbežalo 38, največ v Ljubljansko pokrajino. Izgnali so 45 duhovnikov na Hrvaško in v Srbijo, a se jih je večina vrnila v Ljubljansko pokrajino že pred koncem leta 1941. Deset duhovnikov je smelo ostati na svojem domu. Med vojno so nacisti ubili smledniškega župnika Ivana Platiša kot talca v Čatežu

99 NŠAL 99, š.k. 19: Osebnostne kartoteke duhovnikov iz leta 1948.

100 Jovanović, Zoran. »Slučaj Gornja Toponica: O ponekim detaljima iz istorije srpsko-slovenačke bliskosti tokom Drugog svetskog rata ili o Srbima barbarima.« V: *Dileme* 8/1 (2024), 81–123.

101 NŠAL 38, š.k. 3: Dopisovanje Hrvaška: Zabret, 13. avgust 1941.

102 NŠAL 38, š.k. 3, Pisma duhovnikov: Gornik, 1. oktober 1941.

nad Zaplazom (28. oktober 1943), ter kaplana Antona Duhovnika iz Srednje vasi v Bohinju v taborišču Mauthausen (16. april 1945). Zaradi starosti in drugih bolezni je med vojno umrlo 10 duhovnikov. Kot posledica partizanskih akcij ter povojnih likvidacij so umrli trije duhovniki. 19 jih je po vojni zapustilo Jugoslavijo ter odšlo v emigracijo, največ v Avstrijo in Združene države Amerike.

VIRI IN LITERATURA

Arhivski viri

Nadškofijski arhiv v Ljubljani (NŠAL)

NŠAL 34, šk. 1: Zavod sv. Stanislava v Šentvidu.

NŠAL 38, šk. 1: Sejni zapisniki.

NŠAL 38, šk. 2: Imenski seznam duhovnikov.

NŠAL 38, šk. 2: Prošnje duhovnikov za podpore.

NŠAL 38, šk. 3: Seznami, Dopisovanje glede bivanja duhovnikov beguncev.

NŠAL 38, šk. 3: Dopisovanja glede pregnanih duhovnikov na Hrvaškem.

NŠAL 99, šk. 19: Osebne kartoteke duhovnikov iz leta 1948.

NŠAL 333, šk. 10: Pridige osebam ob praznikih in pogrebih.

NŠAL 333, šk. 16: Splošna korespondenca.

NŠAL 526, šk. 210: *Dnevnik 1941*.

ŽA Bled, šk. 6: *Kronika župnije Bled, 1941–1945*.

ŽA Duplje, Razne knjige, *Kronika župnije Duplje*.

ŽA Naklo, spisi. fasc. 16: *Seznam*.

Provincialni arhiv Hčera krščanski ljubezni (PAHKL)

PAHKL, *Kronika ženske kaznilnice v Begunjah*.

PAHKL, *Kronika, Dom počitka Mengeš*.

PAHKL, *Dom počitka, Mengeš: Seznam*, junija 1941.

PAHKL, *Dom počitka Mengeš: Zavetišče sv. Vincencija Mengeš*.

Arhivi posameznih župnij (ni v NŠAL)

ŽA Kranj, *Župnijska in dekanjska korespondenca 1940/1941*, l. 32, *Kronika*.

ŽA Tržič, *Kronika župnije Tržič*.

Spletni viri

Begunjske knjige na spletu. Gorenjski muzej. Dostopno na: <https://www.gorenjski-muzej.si/begunjske-knjige-na-spletu/>. (dostop: 12. januar 2025).

Literatura

Ambrožič, Matjaž. 2021. *Zgodovina brezniške župnije*. Ljubljana: Salve, 2021.

Batelj, Juraj. *Blaženi Alojzij Stepinac in pregnani slovenski duhovniki med drugo svetovno vojno: v spomin na 120. obletnico rojstva kardinala Alojzija Stepinca in 20. obletnico razglasitve za blaženega*. Ljubljana: Družina, 2019.

Dolinar, France Martin. »Sodni proces proti ljubljanskemu škofu dr. Gregoriju Rožmanu od 21. do 30. avgusta 1946 (1. del).« V: *Zgodovinski časopis*, 50/1 (1996).

Guštin, Damijan. »Kaznilnica v Begunjah: »Tu ni bilo življenja, tu ni bilo človeške topline ...«.« V: *Begunjski zbornik 2007*, ur. Marko Vidic, 180–197. Radovljica: Občina Radovljica, 2007.

Jovanović, Zoran. »Slučaj Gornja Toponica: O ponekim detaljima iz istorije srpsko-slovenačke bliskosti tokom Drugog svetskog rata ili o Srbima barbarima.« V: *Dileme* 8/1 (2024).

Petek, Marija in Mihael Petek. *Kronika župnije Tržič: ob 150-letnici posvečenja župnijske cerkve*, Tržič: Župnijski urad Tržič, 1988, 61.

Časopisni viri

»Slovenci pod Hitlerjem.« V: *Duhovno življenje: slovenska verska revija*, oktober 1942.

Logar, Marija. »Vinko Zaletel – življenje in delo vogrškega župnika.« *Koledar Mohorjeve družbe v Celovcu*, 1995.

»Devetdnevnica za mir.« V: *Kranjski zvon: župnijski list za Kranj in okolico*, april 1941.

POVZETEK

Po napadu Nemčije in Italije nad Jugoslavijo aprila 1941 je nova nacistična oblast začela izvajati ukrepe, ki bi njeno oblast na novo svojem ozemlju trajno utrdilo. Eden izmed prvih ukrepov je bil izgon inteligence, kamor so spadali tudi slovenski duhovniki. Te so maja in junija v velikem številu zapirali ter jih julija prepeljali na jug, na Hrvaško in v Srbijo.

Posebna pozornost je namenjena usodi duhovnikov iz dveh gorenjskih dekanij. Na ozemlju kranjske in radovljiške dekanije je oblast v času vojne prevzela Nemčija. Spadali sta v pokrajino Gorenjska z Mežiško dolino, ki je imela upravno središče v prvem obdobju vojne na Bledu. Duhovniki so bili, preden so jih odpeljali na jug, zaprti v zaporu v Begunjah, hiralnici v Mengšu ter v škofovih zavodih v Šentvidu. 10. julija 1941 so bili duhovniki z nočnim vlakom odpeljani prek Ljubljane do Zagreba, od tam pa gorenjski duhovniki v Đakovo ter Sremske Karlovce. Velik del izgnanih duhovnikov se je v Ljubljansko pokrajino vrnil že konec avgusta 1941.

Kontakti avtorjev

Damijan Guštin, višji znanstveni sodelavec, dr.

Inštitut za novejšo zgodovino
Privoz 11, SI – 1000 Ljubljana, Slovenija
damijan.gustin@inz.si

Polona Meglič, dipl. zgodovinarica in diplomantka teoloških študijev

Zadraga 23, SI – 4203 Duplje
polona.meglic07@gmail.com

Peter Mikša, izr. prof. dr.

Oddelek za zgodovino, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani
Aškerčeva cesta 2, SI – 1000 Ljubljana, Slovenija
peter.miksa@ff.uni-lj.si

Pino Hiti Ožinger, dipl. zgodovinar

Oddelek za filozofijo, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani
Aškerčeva cesta 2, SI – 1000 Ljubljana, Slovenija
ph38692@student.uni-lj.si

Vladimir Osolnik, zaslužni profesor, dr

Oddelek za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta,
Univerza v Ljubljani
Aškerčeva cesta 2, SI – 1000 Ljubljana, Slovenija

Maruša Steiner, mag. zgodovine

Kocbekova ulica 3, SI – 3000 Celje, Slovenija
marusa.steiner@gmail.com

Bor Zavrl, mag. zdr. nege

Zdravstveni dom Ljubljana, enota Bežigrad
Kržičeva 10, SI – 1000 Ljubljana
bor.zavrl94@gmail.com

2017

